

BİBLİYOGRAFYA :

Ekmeleddin İhsanoğlu, "İslâm Konferansı Teşkilatı ve İşbirliği İmkânları", *İslâm Konferansı Teşkilatı Üye Ülkeler Ulaştırma Bakanları 1. Toplantısı*, İstanbul 1987, s. 127-137; a.mlf., "The Organization of the Islamic Conference and the Opportunities for Cooperation", *Eka News Agency*, İstanbul 1988, s. 48-58; a.mlf., "Turkey in the Organization of the Islamic Conference: an Overview", *Turkish Foreign Policy: Recent Developments* (ed. Kemal H. Karpat), Wisconsin 1996, s. 73-99; a.mlf., "Türkiye ve İslâm Konferansı Teşkilatı", *Yeni Türkiye*, 1/3, Ankara 1995, s. 388-412; "Organization of the Islamic Conference OIC", *The Middle East and North Africa 1988*, London 1987, s. 231-232; Abdullah al-Ahsan, *The Organization of the Islamic Conference*, Herndon 1408/1988, s. 1-43; S. Ridvan Karlık, *Dünya Ekonomisinde Uluslararası Ekonomik Kuruluş ve Birleşmeler*, İstanbul 1990, s. 50-73; E. Schöne, *Islamische solidarität: geschichte, Politik, ideologie der organisation der Islamischen Konferenz (OIC) 1969-1981*, Berlin 1997; "23-25 Mart 1970 Tarihleri Arasında Cidde'de Toplanan İslâm Devletleri Dışişleri Bakanları Konferansı Sonunda Yayımlanan Deklarasyon", *Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, sy. 66-67, Ankara 1970, s. 39-42; Selçuk Korkud, "İstanbul Islamic Conference of Foreign Ministers", *Foreign Policy: Dış Politika*, V/4, Ankara 1976, s. 18-22; "Some Documents on Islamic Conference", a.e., V/4 (1976), s. 91-128; İsmail Soysal, "İslâm Konferansı ve Türkiye: 1969-1984", a.e., XI/2 (1984), s. 16-34; XI/3 (1984), s. 5-15; "The Third Islamic Summit Conference", *The Muslim World League Journal*, VIII/4, Makkah 1981, s. 35-43; "The First Islamic Summit Conference", a.e., s. 51-52; "Islamic Solidarity Fund", a.e., VIII/9 (1981), s. 59-61; *IRCICA Newsletter*, sy. 1-53, İstanbul 1982-2001; "Le Centre d'Ankara: Recapitulation de ses six premières années, et l'Avenir", *Journal of Economic Cooperation*, IV/16, Ankara 1983, s. 20-37; Sulayman S. Nyang, "The Role of Pakistan in the Organization of Islamic Conference", *The American Journal of Islamic Social Sciences*, 1/2, Herndon 1985, s. 51-78; Davut Dursun, "İslâm Konferansı Teşkilatı'nın Doğuşu", *İlim ve Sanat*, II/11, İstanbul 1987, s. 38-43; Ashraf uz-Zaman, "Organization of the Islamic Conference: Reflections on its Twentieth Anniversary", *Information Report*, V/19-20, Ankara 1989, s. 7-9.

DAVUT DURSUN

İSLÂM MECMUASI

I. Dünya Savaşı yıllarında yayımlanan fikir dergisi.

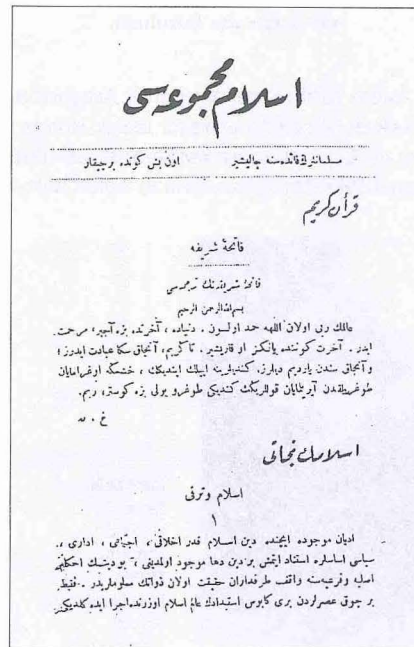
II. Meşrutiyet'in ilânından sonra belirgin bir şekilde ortaya çıkan fikir akımlarından Türkçü düşünce ile İslâmiyet'i bağdaştırma amacı güden *İslâm Mecmuası*, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin finanse ettiği bir yayın organıdır. Onu dönemin diğer İslâmcı dergilerinden ayıran özellik,

millet kavramı ile İslâmî düşüncüyü birlikte ele alması ve İslâmiyet'in sosyal yönü ve fonksiyonuyla ilgili meselelerde yoğunlaşmasıdır. Derginin yayımlanış amacı "dinli bir hayat, hayatlı bir din" düsturuyla ve her sayının arka kapağında yer alan, "*İslâm Mecmuası*, büyük Allah'ın yardımına dayanarak kalplerdeki fitrî din ve iman hissinin inkişafıyla neşv ü nemâ bulmasına, din ve milliyet fikirlerine canlı, münevver bir cereyan verip Müslümanlık âlemi için mesut bir hayat hazırlamaya çalışacaktır" cümleleriyle açıklanmıştır.

Kazanlı Halim Sabit'in (Şibay) idaresinde on beş günlük olarak 30 Kânunusânî 1329 – 30 Teşrîniyevvel 1334 (12 Şubat 1914 – 30 Ekim 1918) tarihleri arasında yayımını sürdüren dergi altmış üç sayı çıkmıştır. Başlangıçta otuz iki sayfa iken savaş yıllarının maddî sıkıntıları dolayısıyla daha sonra hacmi on altı, bazan da sekiz sayfaya inmiştir.

Her sayısının başında Kur'an-ı Kerîm'den bir sûre veya âyetle bunların tercüme ve açıklamalarına yer verilen derginin diğer bazı yazıları "İslâm'ın Necâtı", "İslâm ve Terakkî", "İslâm İntibâhı", "İslâm İctimaiyyâtı", "Din Felsefesi", "Tasavvuf", "Fıkıh", "Kelâm", "Din Edebiyatı", "Ahlâk", "İktisat", "İctimaiyyât", "Müslüman Kadını", "İslâm Matbuatı" gibi başlıklar altında yayımlanmıştır.

İslâm Mecmuası'nın 1. sayısının ilk sayfası

Derginin yazar kadrosunda başta Halim Sabit olmak üzere çoğu geleneksel eğitiminin yanı sıra modern öğrenimini de almış olan M. Şerefettin (Yaltkaya), Mansûrîzâde Said, M. Şemseddin (Günaltay), Ziya Gökalp, Mahmud Esad, Mûsâ Kâzım, Ahmet Agayef (Ağaoğlu), Mûsâ Cârullah, Rîzâeddin Fahreddin, Abdürreşid İbrahim, Bereketzâde İsmâil Hakkı, Ispartalı Hakkı, Besim (Atalay), Bursalı Mehmed Tâhir, Köprülüzâde Mehmed Fuad, Aka Gündüz, Ömer Seyfeddin gibi isimler yer almaktadır.

Mecmuada İslâm hukukuna geniş yer verilmiş, ictihad ve icmâ hususunda bilhassa Halim Sabit'in konunun önemini ortaya koyduğu bazı makaleleri tartışmalara yol açmıştır. Ziya Gökalp de din, ahlâk ve eğitim konuları yanında İslâm hukukunu sosyal açıdan inceleyerek "İctimâî usûl-i fıkıh" adıyla yeni bir metot geliştirmeye çalışmıştır. İzmirli İsmail Hakkı *Sebilürreşâd*'da, Gökalp'in dini sosyal vicdana ve sosyal kurallara dayandırmaya yönelik fikirlerine karşı çıkmıştır. Ziya Gökalp'in bu konudaki diğer makaleleriyle ortaya koymak istediği tez ise sosyoloji ile fıkıh arasında bir çatışmanın bulunmadığıdır. Halim Sabit ile Mustafa Şeref'in yazıları da bu görüşü destekler mahiyettedir.

İslâm Mecmuası'nda ele alınan önemli konulardan biri de İslâm dünyasının geri kalış sebepleridir. Daha çok Cemâleddîn-i Efgânî'nin etkisi görülen birçok makalede İslâmiyet'in ilerlemeye engel olmadığı vurgulanmış, İslâmiyet'e uygun olarak yaşanmadığı fikri üzerinde durulmuştur. Ayrıca hurafelerin etkisinde kalındığı, ilerlemek için bu hurafelerin atılarak Asr-ı saâdet'teki sadeliğe dönülmesi gerekliliği belirtilmiş, müslümanların halen içinde bulunduğu durum sert bir dille eleştirilerek ıslahat hareketleri önem verilmesi istenmiştir.

Kadınların sosyal hayattaki yeri, meslek sahibi olabilmeleri ve birden fazla kadınla evlilik meseleleri de dergide ele alınan önemli konulardandır. Mansûrîzâde Said'in "Taaddüd-i Zevcât İslâmiyet'te Menolunabilir" başlığıyla kaleme aldığı makale İslâmî yayın organları tarafından tepkiyle karşılanmış, Babanzâde Ahmed Naim'in *Sebilürreşâd*'da çıkan yazılarıyla mesele tartışılmıştır. Mûsâ Kâzım'ın "İslâm ve Terakkî" adlı makalesi de milliyetçilik konusunda İslâmcılar'la yeni bir tartışmayı başlatmıştır. Bu yazı üzerine Nüzhet Sabit, *Ta'kib ve Tenkid* mecmuasında konuyla ilgili olarak *İslâm Mecmuası*

si'na bazı sorular yöneltmiş ve bunların açıklanmasını istemiştir. Nüzhet Sabit'in sorularının cevaplandırılmaması üzerine Ahmed Naim'in *Sebilürreşâd*'da "İslâm'da Dâvâ-yı Kavmiyyet" yazısı ile başlayan polemik, Ağaoğlu Ahmed'in buna karşılık olarak *Türk Yurdu*'nda "İslâm'da Dâvâ-yı Milliyet" adlı yazısı ile karşılık gö-rerek mesele her iki yazarın bu adlar altındaki seri makaleleriyle uzun uzadıya tartışılmıştır.

Mecmuada ayrıca millî iktisat ve sermaye konusu işlenerek, savaşın şartları ve sonuçları üzerinde durulmuş, bir millî iktisat programı yapılmasının ve eleman yetiştirilmesinin önemi vurgulanarak Kırım ve Kazan'da yaşayan Türkler'in ticaret ve sanayi alanındaki başarıları ve girişimcilikleri örnek gösterilmiştir. Ahmed Muhiddin'in millî iktisatla ilgili görüşleri doğrultusunda yabancı sermayeye karşı millî sermaye savunulmuş ve yazar kadrosunda Rusya'dan gelen Türkler'in de yer almasından sonra Rusya'daki müslümanların ticaret ve sanattaki başarılarını konu edinen makalelerle müslüman-Osmanlı girişimciliği özendirilmeye çalışılmıştır. Ziya Gökalp'in "korporatist" (lonca benzeri şirketleşme) görüşleri de yine *İslâm Mecmuası*'ndaki "İçtimâî Neviler" makalesinde şekillenmiştir.

Köprülüzâde Mehmed Fuad'ın dinin edebiyata etkisi ve İslâm'dan önceki Türk edebiyatını inceleyen seri makaleleri, Ziya Gökalp ve Aka Gündüz'ün şiirleri, İslâm büyükleri hakkındaki biyografiler, savaş haberleriyle Türklük ve İslâm âlemi havadisleri mecmuada yer alan diğer yazılardır. Eski Osmanlı meşhurlarını konu alan yazıların çoğu Bursalı Mehmed Tâhir'in kaleminden çıkmıştır.

İktidarda bulunan İttihat ve Terakkî Fırkası'nın ittihad-ı İslâm siyasetinden vazgeçerek onun yerine resmî politika

olarak Türkçülüğü benimsediği devrede çıkmış olan dergi, I. Dünya Savaşı'nın ağır şartlarından etkilenmesine rağmen yayımını sürdürmüş ve ilk sayılarında belirttiği amaçlarından ayrılmamıştır. Osmanlı Devleti içinde Türkçülük ve milliyetçilik fikirlerinin ortaya çıkmasında ve belli bir sisteme bağlanmasında rol oynayan *İslâm Mecmuası* üzerine yapılan bazı incelemelerde makalelerin bibliyografik dökümü yer almaktadır (Erdoğan, s. 12-89; Arai, s. 190-204).

BİBLİYOGRAFYA :

Tanık Zafer Tunaya, *İslâmcılık Cereyanı*, İstanbul 1962, s. 77-88; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara 1973, s. 382-386, 389, 396; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, II, 535-537; Adil Erdoğan, *İslâm Mecmuası'nın Sistematik İndeksi* (1982), İÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Ktp., nr. 2346, s. 1-89; İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi: Metinler, Kişiler*, İstanbul 1986, I, s. XLV-L, LXII-LXIII; Tüba Çavdar, *İslâm Mecmuası'nın Türk Dönemsel Yayını İçinde Yeri ve Önemi* (yüksek lisans tezi, 1988), İÜ Basın Yayın Yüksek Okulu; Hüseyin Kâzım Kadri, *Ziya Gökalp'in Tenkid* (haz. İsmail Kara), İstanbul 1989, s. 54-58; Massami Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği* (trc. Tansel Demirel), İstanbul 1994, s. 127-143, 190-204; Yıldız Akpolat-Davud, "II. Meşrutiyet Dönemi Sosyolojisinin Kaynakları II: İslâm Mecmuası", *Türkiye Günlüğü*, sy. 45, Ankara 1997, s. 204-218; Zafer Toprak, "II. Meşrutiyet'te Fikir Dergileri", *TCTA*, I, 127.

TUBA ÇAVDAR

İSLÂM TARİH, SANAT ve KÜLTÜR ARAŞTIRMA MERKEZİ

İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı milletlerarası kültür ve araştırma kuruluşu.

İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (Research Centre for Islamic History, Art and Culture), İslâm Konferansı Teşkilâtı genel sekreterliği tarafından akılda kolay

kılması için İstanbul Research Centre for Islamic Culture and Arts ibaresinden yapılan IRCICA kısaltması ile tanınır. Merkezin kurulması, Türkiye Cumhuriyeti'nin teklifi üzerine İslâm Ülkeleri Dışişleri Bakanları Konferansı'nın İstanbul'da yapılan yedinci toplantısında kararlaştırılmış (1976), kuruluş statüsü Dakar (1978) ve ilk yıllık çalışma programı İslâmâbâd (1980) toplantısında kabul edilmiştir. Eli altı üye ülkesi bulunan merkezin ilk genel direktörü İstanbul Teknik Üniversitesi profesörlerinden Doğan Kuban ve ikinci direktörü ise halen bu görevi sürdüren Ekmeleddin İhsanoğlu'dur. İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nin etkinlikleri, İslâm Konferansı Teşkilâtı genel sekreteri veya temsilcisiyle merkez genel direktörü ve üye ülkelerden üçer yıllık sürelerle seçilen kültür ve sanat konularında uzman on kişinin oluşturduğu yönetim kurulunun teklifi, İslâm Konferansı Teşkilâtı üst kurullarının kabul ve onayı ile gerçekleştirilir. Merkez İslâm Konferansı Teşkilâtı'na bağlı olarak 1983'te kurulan Milletlerarası İslâm Kültür Mirasını Koruma Komisyonu'nun (ICPICH) sekreteryası ve faaliyet organı görevini de yürütmüş, bu kuruluş 2000 yılında kapatılarak bütün görevleri IRCICA'ya devredilmiştir. Görev yeri, Türkiye Cumhuriyeti hükümeti tarafından kullanımına tahsis edilen Yıldız Sarayı dahilindeki Seyir Köşkü, Çit Kasrı ve Yaveran Köşkü'dür. Milletlerarası kampanyalarda toplanan bağışlarla 1980-1986 yılları arasında restore ettirilen bu binalarda yönetim, araştırma, yayın, bilgisayar, kütüphane ve arşiv birimleri, fotoğraf stüdyosu, konferans ve sergi salonları bulunmaktadır. Yıldız Sarayı'ndaki dört odalı bir daire daha arşiv olarak kullanılmak üzere 1998'de bu binalara eklenmiştir.

Merkezin belli başlı görevleri, İslâm medeniyetinin bütün dünyada daha iyi tanınması ve anlaşılması için araştırmalar yapmak ve bunları yayımlamak, konferans, sempozyum ve sanat sergileri düzenlemek, İslâm tarih, kültür ve sanatıyla ilgili olarak bütün dünyada yapılan faaliyetleri izlemek ve duyurmak, bu alanlarda çalışan kişi ve kuruluşlar için bir odak vazifesi görmek ve aralarındaki iş birliğinin gelişmesine yardımcı olmaktır.

Bu görevler çerçevesinde 1980-2000 yılları arasında toplam yetmiş iki kitap yayımlanmış, yurt içinde ve dışında 160 sanat sergisi, halka açık 192 konferans ve

İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi idare binalarından biri olan Yaveran Köşkü